

İnsanlararası İlişkilerde Anlam İnşası: Türkçede Onarım Türleri

Dr. Öğr. Üyesi Göklem TEKDEMİR-YURTDAS

İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul / Türkiye,
tekdemir@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5988-4176

Öz

Schegloff, Jefferson ve Sacks (1977) karşılıklı konuşma sırasında ortaya çıkan etkileşimsel sorunlar ve bu sorunlara ilişkin yapılan sözel eylemlere onarım (*repair*) pratikleri adını vermiştir. Karşılıklı konuşmalarda gözlenen onarım süreci, karşılıklı konuşma sırasında ifade etmede, duymada ve anlamada yaşanan sorunları çözmek üzere gerçekleştirilen sözel eylemlerdir. Onarım süreçleri, konuşma analizi adı verilen yaklaşım çerçevesinde kuramsallaştırılmıştır. Bu çalışmanın amacı, günlük hayattan seçilmiş dört ortamda (aile, arkadaş, iş ve sokak) tespit edilen onarım türlerinin, konuşmanın gerçekleştiği ortama göre farklılaşıp farklılaşmadığını konuşma analizi yaklaşımı ile incelemektir. Çalışmanın verilerini bu dört ortamda kaydedilmiş olan 8 saatlik (her bir ortamda 2 saat olmak üzere) konuşma kayıtları oluşturmuştur. Analiz sonuçları, kullanılan onarım pratiklerinin ortamlar arasında belirgin bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Bütün ortamlarda, verilerin hiçbirinde gözlenmeyen ötekinin başlattığı ötekinin tamamladığı onarım türü dışında, hem kendini onarım hem de ötekinin onarımı tespit edilmiştir; ancak kendini onarım kullanımının bütün ortamlarda daha fazla tercih edildiği gözlenmiştir. Kendini onarımın, ötekinin onarımına kıyasla daha fazla tercih edilmiş olması, başka diller bağlamında onarım

üzerine yapılan çalışmaların sonuçları ile benzerlik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Onarım; Kendi onarımı; Ötekinin onarımı; Türkçe; Günlük konuşmalar; Konuşma analizi.

The Construction of Meaning in Interpersonal Relationships: Types of Repair in Turkish

Abstract

Schegloff, Jefferson ve Sacks (1977) named the interactional troubles regarding intersubjective meaning making and the verbal acts aiming to deal with such problems as repair practices. Conversational repair is a verbal action to deal with problems of speech, hearing and understanding. These practices have been constructed within a conversation analytic theoretical approach. The aim of this study was to compare the types of conversational repair practices observed in four selected contexts of daily life (family, friends, work and street). The data consisted of 8 hours of recorded conversations in these contexts. The results indicated that preferred repair practices did not differ based on the type of context. In all contexts both self and other repair practices were observed except for other-initiated other repair which has not been observed in any of these contexts, however, use of self repair was preferred more. The finding of preference of self-repair over other-repair is consistent with studies concerned with repair mechanisms carried out in other languages.

Keywords: Repair; Self repair; Other repair; Turkish; Daily conversations; Conversation analysis.

Extended Summary

Purpose

The aim of this study was to investigate the types of repair practices used in Turkish conversations. Conversational repair has been defined as a temporary interruption of the ongoing conversation to point at and solve a possible trouble in speaking, hearing or understanding (Schegloff, Jefferson and Sacks, 1977). The repair process consists of initiation and completion processes. Depending on which party in a conversation launches the repair and which party completes it, there are four types of repair: Self-initiated self

repair, self-initiated other repair, other-initiated self repair and other-initiated other repair. These repair mechanisms have been documented firstly in English and then in various other languages. Types of repair in Turkish have been studied mostly in terms of second language learning. In this study, repair practices in Turkish have been analyzed based on four different contexts of daily life of people.

Method

The method was conversation analysis which consists of analysing recordings of ordinary conversations mainly in terms of turn-taking, sequence and repair organisations. The data in this study was 8 hours of recorded conversations in different contexts such as family, friends, work and street (2 hours of data for each context). The participants in these conversations included Istanbul University undergraduate students of Psychology as well as people outside the university.

The recordings were transcribed. Then the repair sequences in the transcripts of the data were selected and were coded according to Jefferson's (1985) transcription system. The analysis of these repair sequences was carried out while listening to the recordings. The types of self and other repair observed in these extracts were determined.

Result

In all contexts types of both self repair and other repair were used by the participants except for other-initiated other repair. The most frequently used type of repair was self repair involving self initiation and self completion in all four contexts. In these self repair sequences, the trouble sources that were repaired were mostly word search and replacement, however, trouble sources regarding person reference were rarely observed.

The analysis also revealed that the participants also used other repair. Other repair mostly consisted of using question forms such as “what?”, “how?” and nonlexical forms such as “huh?”. The less frequent way of initiating other repair was using a question form with a partial repeat of the attended trouble source in the prior turn.

Discussion

The aim of this study was to determine the types of repair practices used in Turkish conversations. The analysis revealed that like other languages, repair mechanisms were frequently used in Turkish as well.

In terms of self versus other repair, the analysis indicated that the participants in this study preferred to use especially self-initiated self repair in their turn. These results were consistent with previous findings of preference of self repair in English Schegloff, Jefferson ve Sacks (1977) as well as other languages.

Regarding initiation of other repair, the analysis of these sequences revealed that in all four contexts other repair was initiated by using questions forms such as “what?”, “sorry?”, “huh?”. Drew (1997) had names these forms as *open class repair initiators*. Drew stated that these initiators contained the least information as to what constituted the trouble source in the prior turn. Bolden (2011, cited in Kitzinger, 2013), suggested that open class repair initiators were the most common tools utilized in other repair.

Conclusion

This study has contributed to the literature of conversational repair by analysing a sample of Turkish ordinary conversations occurring in daily life. In future studies, a quantitative analysis can be carried out in order to reveal the differences among these contexts if any, in terms of types of repair. Also, the relationship between the grammatical structure of Turkish and repair practices can also be focused on future studies.

Giriş

Karşılıklı konuşma, yani sözel etkileşim, kişinin bağlı olduğu kültürel değerlere ve toplumsal yapıya uygun sosyal ilişkiler kurabilmesi ve sürdürülebilmesi için gereken temel eylemlerden biridir. Etkileşim çerçevesinde gerçekleşen konuşma pratiklerinin odağında gündelik konuşmalar vardır (Schegloff, Koshik, Jacoby ve Olsher, 2002). Konuşma analizi (conversation analysis) yöntemi de günlük karşılıklı konuşma pratikleri üzerine odaklanan bir yöntem ve yaklaşımdır (Heritage, 2001). Konuşma analizi, sözel etkileşimler sırasında kişilerin ortak anlamları üretmede ve konuşmalarını düzenlemede kullandıkları belli stratejileri ve yöntemleri inceler. Ancak bireyler arasındaki sözel etkileşim süreçleri yakından incelendiğinde, ortak anlam kuruluşu açısından bu sürecin her zaman sorunsuz işlemediği, etkileşime giren katılımcıların da bu sorunları çözmek üzere çeşitli girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Schegloff, Jefferson ve Sacks (1977) karşılıklı konuşma sırasında ortaya çıkan bu tür etkileşimsel sorunlar ve bu sorunlara ilişkin yapılan sözel eylemlere onarım (repair) pratikleri adını vermiştir.

Kitzinger (2013), Schegloff ve arkadaşlarının İngilizcede onarım pratikleri üzerine yaptıkları bu başlangıç çalışmasından sonra, bu konunun birçok farklı dilde araştırıldığını ve tespit edildiğini belirtmiştir (s.229). Bu makalede ise makale yazarının doktora çalışmasında ele aldığı (Tekdemir, 2007) günlük hayattan seçilen dört farklı ortamda gerçekleşen konuşmalar bağlamında sunulması temeli üzerinden Türkçedeki onarım pratiklerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Konuşma Analizinde Onarım Kavramı

Karşılıklı konuşma yürüten bireylerin konuşma akışı sırasında konuşulan bağlama dâir kendilerini ifade etmede, duymada ya da anlamada yaşanan olası bir sorunu (trouble source) ele almak üzere sözel eylem akışını durduran pratikler, onarım mekanizmaları olarak kavramsallaştırılmıştır (Schegloff, Jefferson ve Sacks, 1977). Konuşma analizi yaklaşımının onarım mekanizmalarını ele alışında bazı temel varsayımları vardır (Schegloff ve ark., 2002):

- 1. Konuşma analizinde ele alındığı şekliyle onarım pratikleri bilişsel temelli süreçler değil, söylemsel ve etkileşimsel süreçlerdir. Dolayısıyla onarım sürecinin katılımcılar tarafından başlatılması için görünürde bir hata olması gerekmez.*
- 2. Konuşma analizinde onarım olarak ele alınan pratikler, konuşmaya dâhil olan tarafların, normalde devam eden konuşma akışını durdurarak (bu durdurma, sorun kaynağını bizzat kendi söz sırasında ifade etmiş olan kişi tarafından ya da konuşmadaki diğer kişi tarafından gerçekleştirilebilir) konuşma sırasında ifade etmede, işitmede ya da anlamada yaşanan olası sorunlara müdahale etmeyi ve bu soruna olası çözümler getirerek karşılıklı anlamayı yeniden kurduktan sonra eylem akışına kalınan yerden devam etmeyi kapsar.*
- 3. Konuşmayı anlama problemi, onarım mekanizmalarının değerlendirilmesi sırasında sıkça ifade edilir. Bu problemin ifade edilmesinin nedeni, konuşmada söylenenlerin anlaşılması ile bu söylenenleri ifade etmek için seçilen eylemlerin anlaşılması arasında bir ayırımın belirlenmesidir. Konuşma analizinde konuşmayı anlama, ikinci anlamda bir yaklaşımı içerir. Asıl olan sözün neyi ifade ettiği değil, bu söz sırasında gerçekleştirilen eylemin diğer katılımcı tarafından bir sorun biçiminde ele alınıp alınmamasıdır. Onarım pratikleri de bu eylemlerin kişiler arası anlama ilişkisini yeniden kurmak üzere gerçekleştirilir.*

Onarım Organizasyonu

Onarım organizasyonu onarım sürecinin başlatılması ve onarım sürecinin tamamlanması olmak üzere iki boyut temelinde değerlendirilir.

Onarım süreci, onarılması gereken sorunlu ifadeyi kendi söz sırası içinde söylemiş olan kişi ya da alıcı konumunda olan kişi tarafından başlatılabilir. Onarımın tamamlanma süreci de kimin başlattığından bağımsız olarak kişinin kendisi ya da alıcı konumunda olan diğer bir kişi tarafından tamamlanabilir. Dolayısıyla bu bağlamda dört onarım türü gözlenebilmektedir Schegloff, Jefferson ve Sacks (1977):

1. Kişinin onarımı kendisinin başlatıp tamamladığı, kendini onarma (*self-initiated self repair*)
2. Kendinin başlattığı ötekinin onarımı (*self-initiated other repair*)
3. Ötekinin başlattığı kendini onarma (*other-initiated self repair*)
4. Ötekinin başlattığı ötekinin onarımı (*other-initiated other repair*)

Farklı Dillerde Tespit Edilen Onarım Organizasyonları

Schegloff, Jefferson ve Sacks (1977), konuşmaya katılan tarafların her onarım türünü kullanabilecek olmalarına rağmen, en çok tercih edilen onarım türünün kendini onarma (*self-initiated self repair*) olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada Türkçede böyle bir tercihin olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Yukarıda belirtilen türlerdeki onarım mekanizmaları, İngilizcenin Schegloff, Jefferson ve Sacks (1977) yanı sıra İspanyolca (Mason, 2004), Çince (Günthner, 1998; Wei, 1998), Portekizce (Dornelles ve Garcez, 2001), Almanca (Rieger, 2003) ve Endonezce (Wouk, 2005) gibi birçok farklı dilde incelenmiştir.

Türkiye’de onarım pratikleri üzerine yapılan çalışmalar genellikle ikinci dil öğrenimi bağlamında onarım pratikleri üzerine odaklanmıştır (Bilgiç, 2010; Genç, 2007; Terzi, 2010; Yılmaz, 2004). Bu çalışmada ise onarım pratiklerinin gündelik yaşamda aile üyeleri ve arkadaşlarla gerçekleştirilen etkileşimler ile iş hayatındaki kurumsal nitelikteki etkileşimler ve sokaktaki yabancılarla etkileşimler sırasında nasıl gerçekleştiğinin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu sayede bu ortamların beraberinde getirdikleri sosyal normların ve kuralların, onarım pratiklerinin seçilmesi ile nasıl bir ilişkisi olduğunun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada gündelik yaşama ait dört ortamda (aile, sokak, iş ve arkadaş) gerçekleşmiş olan toplam 8 saatlik (her bir ortamda toplam 2 saatlik kayıt olmak üzere) konuşma kayıtları, konuşma analizi yöntemine göre yazıya dökülmüş ve kodlanmıştır. Kaydedilen konuşmalar, İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü öğrencilerinin ve üniversite dışında çalışan kişilerin konuşma kayıtlarıdır. Bu dört ortam, insanların hayatları içinde diğerleriyle etkileşim kurdukları temel alanlar olmaları sebebiyle seçilmiştir.

Kayıtları Toplama Araçları

Aile, sokak, iş ve arkadaş ortamlarında konuşmaların kaydı dijital bir kayıt cihazı kullanılarak yapılmıştır.

İşlem

Konuşma kaydı yapılacak olan katılımcılardan, diğer kişilere bu çalışmanın Türkçedeki konuşmaların içeriğine değil, yapısına, seyrine odaklanmış olduğunu belirtmeleri istenmiştir. Konuşmalar kaydedilirken, kaydetmek üzere kullanılan dijital ses kayıt cihazı, iş ve sokak ortamları dışında gizlenmemiştir. İş ve sokak ortamlarında gizlenmesinin nedeni kayıt edilecek konuşmaların sıradanlığının ve bu anlamda doğallığının korunabilmesini sağlamaktır. Alanyazında da bu tarzda kayıtlar üzerinden yapılan incelemeler bulunmaktadır (Mason, 2004).

Yapılan kayıtların süreleri araştırmacı ya da katılımcı tarafından kısıtlanmamıştır. Kayıt yapan katılımcının ya da diğer katılımcıların gerçekleşen konuşmanın içeriğinden herhangi bir şekilde rahatsızlık duyduğu durumda yaptıkları kayıtları silmeleri ya da araştırmacıya ilememesi istenmiştir.

Kayıt yapan kişilere, buldukları aile, arkadaş, iş ve sokak ortamlarında, araştırma amacını belirttikten sonra, herhangi bir şekilde konuşmayı başlatmak zorunda olmadıkları belirtilmiştir. Dolayısıyla mutlaka konuşmak zorunda olmadıkları özellikle belirtilmiştir. Ortamın doğallığı içinde hiç yer almadıkları konuşmaları da kaydetmeleri istenmiştir. Bu sebeple, kaydedilen konuşmalarda herhangi bir bağlamsal özellik zorunlu tutulmamıştır.

Kayıtların Yazıya Dökülmesi ve Kodlanması

Konuşma kayıtları, birebir yazıya dökülmüştür, dil bilgisi kurallarında ya da telaffuzda yapılan hatalar olduğu gibi yazıya geçirilmiştir. Bu şekilde yazıya dökülen konuşma metinlerinin analiz aşamasında değerlendirilen kısımları, Jefferson (1985) tarafından oluşturulan kodlama kriterlerine göre

kodlanmıştır (bkz. Ek1).

Bu kriterlere göre kodlanan konuşma metinlerinin analizi, konuşmaların yazılı metinleri ile aynı anda ses kayıtları da dinlenerek gerçekleştirilmiştir.

Veri Analizi

Bu çalışmada betimsel bir nitel analiz yöntemi olan konuşma analizi (conversation analysis) yöntemi kullanılmıştır. Konuşma analizi, kişilerarası etkileşimi (talk-in-interaction) temel alır ve etkileşime dâhil olanların konuşmaları sırasında, söyledikleriyle gerçekleştirdikleri eylemleri inceler (Drew, 1995).

Konuşma analizi, kişilerin konuşma sırasında ne yaptıklarına (hamlelerine) odaklanır (Gale, 2000). Bu çalışmada onarım mekanizmaları öncelikle onarım sürecinin başlatılması (kendinin ya da ötekinin başlatması) ve tamamlanması (kendinin ya da ötekinin tamamlaması) biçiminde değerlendirilmiş ve tamamlanan onarımlar da kendini-onarma ve ötekinin-onarımı biçiminde sınıflandırılmıştır.

Sonuç

Verilerin analizi öncelikle her bir ortam için ayrı başlıklar hâlinde sunulacak ve söz konusu ortamlarda gözlenen onarım pratiklerine ilişkin karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılacaktır.

Aile Ortamı

Aile ortamında katılımcıların konuşma sırasında problem olarak ele aldıkları ve üzerinden onarım süreci başlattıkları problem kaynağı çoğunlukla kendi söz sıralarında, kendilerine göre uygun olacak kelimeyi bulmak ve yerleştirmekle ilgilidir. Kişi referansı ile ilgili bir problem kaynağının öteki tarafından işaretlendiği tek bir örnek durum vardır. Aranılan kelimelerle ilgili onarım sürecini çoğunlukla katılımcı kendi sıra-alışı sırasında kendisi başlatmıştır (self-initiation of repair). Diğer katılımcının da daha seyrek olmakla birlikte onarım sürecini başlattığı (other-initiation of repair) görülmüştür. Onarım sürecinin tamamlanmasına baktığımızda aynı şekilde katılımcının kendisinin başlattığı onarım sürecini çoğunlukla aynı sıra-alışı esnasında tamamladığı görülmüştür (kendinin başlattığı kendini onarım). Kendini onarım sürecinde katılımcılar çoğunlukla kullandığı yapılar kesmeler (cut-off), “ıh”lar olmuştur. Benzer şekilde yer doldurucu (filler) işlevi gören “şey” kelimesi de onarım sürecinin başlatılmasında sıklıkla kullanılan bir yapı

olmuştur. “Şey” yapısının kullanılması bazı durumlarda ötekinin onarım süreci başlatmasına neden olmuştur ve onarım süreci “şey” kelimesini kullanan katılımcı tarafından tamamlanmıştır (ötekinin başlattığı kendini onarım). Kendini onarım sürecinde kullanılan bir başka yapı da kelimelerin tekrarlanarak onarım sürecinin başlatılması ve ikinci tekrarda değiştirilerek onarım sürecinin tamamlanması olmuştur. Ötekinin onarım başlatmada kullandığı yapılar genel olarak soru içeren yapılar olmuştur (“ha?”, “hı?”, “ne?” gibi). “Efendim?” de ötekinin onarımı başlatmada kullandığı bir başka yapı olmuştur.

Alıntı Aile 1 [GE1 (5-10)]: Kendinin Başlattığı Kendini Onarma

K1: *Of be (.) ay çıkayım da biraz takım bakayım ke(h)ndime(h) hah hah*

K2: *Hah hah hah*

K1: *Dur(.) AY:: Ne fena olmuş Sema be **pat- pamuklarla** dolu (.)* ← onarım başlatılıyor ve tamamlanıyor

K1: *Pamukları sokmuşum bunun içine*

(1.4)

K1: *OF::*

K2: *Onu niye çıkardın °kız °*

K1: *Atıyorum ama ALAN YOK*

Alıntı Aile 2 [B3 (102-109)]: Ötekinin Başlattığı Kendini Onarma

E1: *Eklemeye çalıştı kızkardeşinin durumu va:r(.) o:nun nişanlısı gelecek.*

E1: *[Bilmem ne olacak?*

E2: *[°Tamer'in mesleği ne? °*

E1: ***hı?***

← onarım başlatılıyor

E2: *Tamer'in mesleği ne? °*

← onarım tamamlanıyor

K1: *ma:den [mühendisi*

E1: *[ma:den mühendisi*

K1: *şi:mdi baş mühendis olmuş(.) rütbe atlamış*

Alıntı Aile 3 [E (95-103)]: Kendinin Başlattığı Ötekinin Onarımı

K1: *Onun bi Şefkat ab-Şefkat abla diye bi tanıdığı var Bulgar*

K1: *Bi kadın bu **şey uh***

← onarım başlatılıyor

K2: *Mevlevi*

← onarım tamamlama girişimi

K1: *Ne Mevlevi hayır canım **şey** bu kadın **uhh** yoga filan da biliyo bi takım*

← onarım yeniden başlatılıyor

K2: *Hımm*

Aile üyeleri arasındaki konuşmalarda, ötekinin başlattığı ötekinin onarım türü gözlenmemiştir.

Arkadaş Ortamı

Arkadaş ortamında, onarım sürecinde ele alınan problem kaynağı çoğunlukla kelime arayışı ve yerleştirilmesi olmuştur. Problem kaynağı olarak bahsedilen kişinin kim olduğuna ilişkin onarım süreci seyrekdir. Katılımcıların çoğunlukla tercih ettiği onarım tipi, katılımcının kendinin başlattığı ve sonlandırdığı tür onarımlar olmuştur. Onarımın başlatılmasında katılımcının kendisinin ya da ötekinin kullandığı kaynaklar, diğer ortamlardan farklılık göstermemiştir.

Alıntı Arkadaş 1 [H1 (41-43)]: Kendinin Başlattığı Kendini Onarma

E1: <Ataşehir'de bi evler var Gökçe>

(2.0)

K1: güzel mi ↑

E1: °yok ya° eski Sovyet bloku: **evlerinin-evlerine** benziyo ya:ni↓
←onarım başlatılıyor ve tamamlanıyor

E1: °korkunç evler ya° korkunç herkez bö:le ↑ben bakmaya başladım

E1: Diye mi baktılar yoksa herkez bakıyo muydu (.) çok garip evler ya::

Alıntı Arkadaş 2 [Z (124-128)]: Ötekinin Başlattığı Kendini Onarma

E1: Tamam o olabilir de mesela bak(.) bizim orda ee köyde bi:: bö:le bi yer

E1: Var **uhm** bi dağ bö:le belli bö:le katman katman olduğu

(1.5)

E1: Nası diyim sana

E2: n::**neyden katman katman?**

←onarım başlatılıyor

E1: Ya:ni toprak böyle katman katman ya:ni[bi kaç katman var ←onarım tamamlanıyor

Alıntı Arkadaş 3 [GM3 (69-73)]: Kendinin Başlattığı Ötekinin Onarımı

E1: >Şimdi dedim ki Rifat'a<(.) o:lum niye (.) **ha:ni** ← onarım başlatılıyor

(1.1)

K1: Tanıştırmadın? ↑

←onarım tamamlama girişimi

E1: Hayır

Arkadaşlar arasındaki etkileşimlere ilişkin verilerde, ötekinin başlattığı ötekinin onarımı tespit edilmemiştir.

İş Ortamı

İş ortamında çoğunlukla kelime arayışı ve yerleştirilmesi sorun kaynağı olarak onarım sürecinin başlatılmasına olmuştur. Bu ortamda gözlenen diğer sorun kaynağını ise konuşmacının söz sırasında kimden bahsettiğinin, alıcı tarafından anlaşılması oluşturmuştur. İş ortamında da katılımcıların ço-

ğunlukla tercih ettiği onarım türü, katılımcının kendisinin başlattığı ve aynı sıra-alışı sırasında sonlandırdığı tür olmuştur. Onarımın başlatılmasında katılımcının kendisinin ya da ötekinin kullandığı kaynaklar, aile ve sokak ortamında kullanılan kaynaklarla aynıdır.

Alıntı İş 1 [Fb2 (3-6)]: Kendinin Başlattığı Kendini Onarma

E1: Üçlü kablo yok da hh üçlü kablo la: zımmış=

E2: =nereye

E1: Sanırım şey için(.) i:k (.) köprü .hh ↑çünkü bi kısmı yukarda asılı duruyo

E1: **Kabl-şeylerin. hh üçlülerin** ← onarım başlatılıyor ve tamamlanıyor

Alıntı İş 2 [GŞ6 (3-5)]: Ötekinin Başlattığı Kendini Onarma

K1: <sabah (.) Işıl'ı a: lmal>

K2: Efe: ndim?↑

← onarım başlatılıyor

K1: Erkenden de Işıl'ı a: lmalı diyo: rum

← onarım tamamlanıyor

Alıntı İş 3 [T (561-565)]: Kendinin Başlattığı Ötekinin Onarımı

K1: Nede: nse ben orayı sevemedim bi türlü=

E1: =<bana da şey geliyo orası ya: ni uuh> ← onarım başlatılıyor

K1: So: ğuk ve suni↑

← onarım tamamlanıyor

E1: Hah suni(.) ya: ni böyle yakıştırma ada: mlar fesli cepkenli bilmem ne

E1: Dolaşıyo ama ya: ni uhm havası yok

Bu ortamda, ötekinin başlattığı ötekinin onarımı kullanılmamıştır.

Sokak Ortamı

Sokak ortamında onarım süreci, yine çoğunlukla katılımcının kelime arama ve yerleştirmeye ilgili problem kaynaklarına, kendisinin müdahale-siyle başlatılmıştır. Kendinin başlattığı kendini onarım katılımcılar tarafından daha çok tercih edilmektedir. Kendini onarım sürecinde katılımcıların çoğunlukla kullandığı yapılar kesmeler (cut-off), “uh”lar, tekrarlamalar olmuştur. Benzer şekilde “şey” kelimesi de onarım sürecinin başlatılmasında sıklıkla kullanılan bir yapı olmuştur. Ötekinin onarım başlatmada kullandığı yapılar genel olarak soru içeren yapılar olmuştur (“ha?”, “hı?”, “ne?”, “efendim?” gibi).

Alıntı Sokak 1 [EE (6-8)]: Kendinin Başlattığı Kendini Onarma

E: ↑Neydi sizin şikayetiniz ?

K: Benim **uhm (.) .hh** boş-boynumda (.) ve boşazımda(.) bi kaç tane

K: Bezeye denk geldim=

← onarım başlatılıyor ve tamamlanıyor

E: =hı [hı

Alıntı Sokak 2 [F7 (114-123)]: Ötekinin Başlattığı Kendini Onarma

E1: >Kamu yönetiminden çıkıp pek bişey olunmuyo ma:lesef evet benim de

E1: Arkadaşlarım var kamu yönetiminde okuyan (.) istanbulda<=

K1: =Yok öyle değil işte ben (.) is:temiyorum olmak yoksa uhhm [diğerleri

K1: Konusunda yalan söylemiyim ama

E1: [Bilmiyorum

E1: Benim arkadaşlarım da senin gibi hera: lde hah hah o(h)ndan do-
layı: =

K1: = [yok o ya-

E2: [severek mi okuyosun ya::ni?

K1: **Hı?**↑

←onarım başlatılıyor

E2: Severek mi okuyosun

←onarım tamamlanıyor

E1: Severek istiye(h)rek [hah hah

K1: [severek yazmıştım severek okumuyorum şu an

Alıntı Sokak 3 [PK (15-17)]: Kendinin Başlattığı Ötekinin Onarımı

E2: Kendisi orda çıkıyo (.) za:ten şey var orda **iki tan- iki iki şey** çıkıyo

← onarım başlatılıyor

(1.5)

E1: Grup=

← onarım tamamlanıyor

E2: = Grup çıkıyo ta:m mı↑ >onlar sekizde başlıyo ama işte grupları kısa

E2: kescekler<

Ele alınan verilerde, sokak ortamında ötekinin başlattığı ötekinin onarımına rastlanmamıştır.

Tartışma

Yapılan analizler sonucunda, aile, arkadaş, iş ve sokak ortamlarında hem kendinin başlattığı hem de ötekinin başlattığı onarım pratiklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bütün ortamlarda en sıklıkla kullanılan onarım türü, kendinin başlattığı kendinin tamamladığı onarım olmuştur. Bu bulgu, Schegloff, Jefferson ve Sacks (1977) İngilizcede tespit etmiş olduğu kendini onarmanın, ötekinin onarımına kıyasla daha yüksek oranda tercih edildiği bulgusu ile uyumludur. Farklı dillerde de aynı biçimde kendini onarmanın en fazla kullanılan onarım türü olduğu tespit edilmiştir (Kitzinger, 2013).

Mason'a göre (2004), konuşmalarda kendini onarımın daha fazla tercih edilmesi, Grice'in işbirliği ilkesi (cooperative principle) ile açıklanabilir.

Grice (1996) işbirliği ilkesine uyan konuşmalarda katılımcıların, kendilerini dinleyen kişilerin konuşma bağlamındaki ihtiyaçlarını önceden tahmin ederek sözlerini tasarladıklarını öne sürmüştür. Dolayısıyla kendini onarımın baskın biçimde tercih edilmesinin, bu ilkeye uymanın neredeyse bütün dillerde gerçekleştirilen konuşmalarda öncelendiğine işaret ettiği söylenebilir.

Bu araştırmada tespit edilen ötekinin onarımı türlerine bakıldığında, dört ortamda da ötekinin onarımının genellikle “ne”, “nasıl?”, “efendim?”, “hı?” gibi soru formlarıyla başlatıldığı gözlenmiştir. Drew (1997), onarım başlatmak üzere kullanılan bu soru formlarına serbest onarım başlatıcıları (open class repair initiators) adını vermiştir. Drew, bu etkileşimsel araçların, alıcı konumundaki kişinin önceki söz sırasında neyin sorun kaynağı olduğuna ilişkin en az bilgiyi içermesi açısından serbest nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Bolden (2011, akt; Kitzinger, 2013), ötekinin onarımda en fazla kullanılan onarım başlatma araçlarının bu türden soru formları olduğunu belirtmiştir. Bolden’a göre bu soru biçimini kullanarak alıcı konumundaki kişi, konuşmadaki sorun kaynağının çözülmesini, sorun kaynağını kendi söz sırasında ifade etmiş kişiye bırakmaktadır.

Ötekinin onarımına ilişkin analiz sonuçları, ötekinin onarımının önceki söz sırasındaki sorun kaynağına doğrudan işaret ederek de gerçekleştirildiğini göstermiştir. Bu tür ötekinin onarımında, onarımın başlatılması soru formu ile sorun kaynağını oluşturan ifadelerin tekrar edilmesi (question form+partial repeat) ile gerçekleştirilmektedir (Schegloff, Jefferson ve Sacks, 1977). Bu türde ötekinin onarımı, aile ve arkadaş ortamlarında gözlenmiş olmasına rağmen, görülme sıklığı düşüktür.

İncelenen dört ortamda da onarımın türlerinden biri olan ötekinin başlattığı ötekinin onarımı gözlenmemiştir. Schegloff ve arkadaşları da bu onarım türünün en az kullanılan tür olduğunu belirtmiştir (1977). Dolayısıyla bu araştırmadaki alıcı konumundaki katılımcıların bütün ortamlarda sorun kaynağının çözümünü diğer katılımcıyla iş birliği yaparak bulmayı tercih ettiğini söyleyebiliriz.

Genel olarak bakıldığında, dört ortam arasında onarım pratikleri açısından belirgin bir farklılaşma görülmemiştir. Ancak ortamlar arası farklılıkların ne düzeyde olduğunu belirlemek için nicel analizin de gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu araştırmanın sınırlılıklarından biri, nicel analizin gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Gelecek çalışmalarda ortamlar arasında onarım türlerinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için nicel analizler

yapılabilir.

Bu çalışmanın diğer sınırlılıkları ise ele alınan ortamlardaki veri kayıtlarının, öğrenciler tarafından kendi yakın çevrelerinde toplanmış olması ve öğrencilerin kendi kaydettikleri konuşmalara çoğunlukla dâhil olmuş olmasıdır. Dolayısıyla veriler, gündelik hayattaki konuşmaların çeşitliliğini tam olarak yansıtmamaktadır. Verileri oluşturan konuşmaları kaydeden kişilerin konuşmadaki katılımcılardan biri olması ise gerçekleşen konuşmaların doğruluktan uzaklaşmasına ve konuşmanın kaydediliyor olmasının yarattığı farkındalık ile sosyal beğenirlik etkisinde kalmasına sebep olabilir. Gelecek çalışmalarda örtük kayıtlar kullanılarak bu etki ortadan kaldırılabilir.

Kitzinger (2013, s.230), belli bir dil bağlamında gözlenen onarım pratiklerinin, söz konusu dilin kendi gramatik kaynakları temelinde hem eyleme geçirildiğini hem de sınırlandırıldığını belirtmiştir. Örneğin Wei (2008, akt; Kitzinger, 2013) Çince konuşmalardaki onarım pratikleri üzerine yaptığı doktora çalışmasında onarım ile Çincenin sentaktik yapısının sıkı bir şekilde bağlantılı olduğunu tespit etmiştir. Gelecek çalışmalarda onarım türleri ile buna benzer biçimde Türkçenin dil bilgisel özellikleri arasındaki olası ilişkiler ele alınabilir. Örneğin Türkçede fiiller çekimli hâlde kullanılır, bu tür çekim eklerinin onarım pratikleri bağlamında kullanımı incelenerek, bu tarz çekim ekimleri kullanılmayan dillerdeki yapılarla karşılaştırması yapılabilir.

Sonuç

Bu çalışma, karşılıklı konuşmalar sırasında gerçekleşen onarım türleri üzerine daha önce yapılmış olan çalışmaların oluşturduğu alanyazına, gündelik yaşamdaki dört farklı ortamdaki etkileşimleri karşılaştırmaya imkân sağlayan, Türkçe sıradan konuşmalardan oluşmuş bir veri örnekleminin analizi ile katkıda bulunmuştur. Gelecek çalışmalarda farklı ortamlardan, örneğin doktor-hasta ya da müdür-çalışan gibi rol konumlarının bulunduğu kurumsal etkileşimlerin gerçekleştiği ortamlardan toplanan veriler incelenebilir; bu şekilde örnekleme dâhil edilen konuşmaların çeşitliliği artırılmış olacaktır. Ayrıca belirli türdeki onarımlara, örneğin ötekinin başlattığı onarım pratiklerinden, serbest onarım başlatıcılarına (open class repair initiators) odaklanılması da analizin derinleştirilebilmesini sağlayabilir. Bu türden açık soru formları biçiminde dilsel araçlarla başlatılan onarımların konuşmada hangi katılımcı tarafından daha sıklıkla kullanıldığı, bu kullanım sıklığının etkileşim bağlamı içinde hiyerarşik bir konuma bağlı güç paylaşımı (meselâ bir annenin çocuğuna yönelik kullanması ya da bir müdürün çalışanına yönelik kullan-

ması) ya da toplumsal cinsiyet kalıp-yargılarıyla ilişkilendirilebilecek cinsiyet farklılıkları ile nasıl açıklanabileceği incelenebilir.

Kaynakça

- Bilgiç, F. A. (2010). *A comparative and contrastive analysis of the results of conversation analysis of English and Turkish languages and its effects on Turkish students learning English*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dornelles, C. ve Garcez, P. M. (2001). Making sense of nonsense: Fabrication, ambiguity, error and clarification in the organization of experience in ordinary conversation. *Journal of Pragmatics*, 33, 1707-1730.
- Drew, P. (1995). Conversation analysis. J. A. Smith, R. Harré ve L. Van Langenhove, (Eds.), *Rethinking methods in psychology* içinde (64-79). Londra: Sage Publications.
- Drew, P. (1997). "Open" class repair initiators in response to sequential sources of troubles in conversation. *Journal of Pragmatics*, 28, 69-101.
- Gale, J. (2000). *Patterns of talk: A micro-landscape perspective*. *The Qualitative Report* [On-line serial], 4(1/2),
<http://www.nova.edu/ssss/QR/QR41/gale.html>
- Genç, B. (2007). *An analysis of communication strategies employed by Turkish-speakers of English*. Yayınlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Grice, H. P. (1996). *The philosophy of language*. New York: Oxford University Press.
- Günthner, S. (1998). *Language and culture: An analysis of a Chinese-German conversations*. *Erfurt Electronic Studies in English*,
http://www.webdoc.sub.gwdg.de/edoc/ia/eese/artic98/Gunthner/2_98.html
- Heritage, J. (2001). Goffman, Garfinkel and conversation analysis. M. Wetherell, S. Taylor ve S. J. Yates, (Eds.), *Discourse theory and practice, a reader* içinde (47-56). Londra: Sage Publications.
- Jefferson, G. (1985). An exercise in the transcription and analysis of laughter. T. A. Van Dijk, (Ed.), *Handbook of discourse analysis: Discourse and dialogue* (3. baskı) içinde (25-34). Londra: Academic Press.

- Kitzinger, C. (2013). Repair. J. Sidnell ve T. Stivers, (Eds.), *The handbook of conversation analysis* içinde (229-256). Londra: Blackwell.
- Mason, M. (2004). Referential choices and the need for repairs in covertly-tape conversations. *Journal of Pragmatics*, 36, 1139-1156.
- Rieger, C. L. (2003). Repetitions as self-repair strategies in English and German conversations. *Journal of Pragmatics*, 35, 47-69.
- Schegloff, E. A., Jefferson, G. ve Sacks, H. (1977). The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language*, 53(2), 361-382.
- Schegloff, E. A., Koshik, T., Jacoby, S. ve Olsher, D. (2002). Conversation analysis and applied linguistics. *Annual Review of Applied Linguistics*, 22, 3-31.
- Tekdemir, G. (2007). *İnsanlar arası ilişkilerde anlamın birlikte inşası*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Terzi, C. (2010). Preferred repair-initiation mechanisms in EFL classrooms. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 776-782.
- Wei, Z. (1998). *Repair in Chinese conversation*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hong Kong Üniversitesi.
- Wouk, F. (2005). The syntax of repair in Indonesian. *Discourse Studies*, 7, 237-258.
- Yılmaz, E. (2004). *A pragmatic analysis of Turkish discourse particles: yani, işte and şey*. Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EK 1. Analizlerde kullanılan kodlama kriterleri ve bu kriterleri ifade eden semboller şunlardır:

(.)	Anlık durma
(.3)	Ölçülebilir durma süreleri
↑	Ses yüksekliğinde artış
.hh,	Nefes alma
hh	Nefes verme
keli(h)me	(h) Kelimenin telaffuzu içerisinde gülmenin yer alması
()	Anlaşılmayan konuşma
kelime:	Kelimenin telaffuzu sırasında uzatılan ses
<u>kelime</u>	Altı çizilen kelimeler konuşma içinde daha sesli söylenenler
KELİME	Konuşma içinde daha da fazla yüksek sesle söylenenler
°kelime°	Konuşma içinde diğer kelimelere kıyasla daha alçak sesle söylenenler
>kelime<	Bu kelimeler, diğerlerine kıyasla daha hızlı söylenenleri ifade eder
<kelime>	Bu kelimeler, diğerlerine kıyasla daha yavaş söylenenleri ifade eder
→	Analiz açısından önemli olan satırın işaretlenmesi